

Богацький Павло Олександрович

Біографія

Богацький Павло Олександрович народився 17.03.1883 року в селищі Купин (нині – село в Городоцькій міській громаді Хмельницького р-ну Хмельницької обл.). Помер 23.12.1962 року в м. Воллонґонґ, Новий Південний Уельс, Австралія.

Журналіст, письменник, літературознавець, шевченкознавець, бібліограф, громадський і політичний діяч, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка у Львові та в Австралії.

Батько Олександр Григорович Богацький і мати Ганна Луківна Цапукевич були вихідцями із священницьких родин Вінниччини. Вони своїм дітям дали гідну освіту й виховали їх у національному дусі. У с. Грицькові Городоцької вол., куди перевели по церковній службі батька, парафіяльного священника, учителем Павла став дяк К. Ковальський. 1894 року батько отримав сан протоієрея і зайняв Нестеровецьку парафію в сусідньому Ушицькому повіті. У м. Кам'янці-Подільському, спочатку в духовному училищі, а згодом у місцевій духовній семінарії, Павло здобував середню освіту. У семінарії увійшов до невеликого гуртка проукраїнськи налаштованої молоді, вплив на який мав помічник інспектора В. Чехівський – майбутній прем'єр-міністр уряду УНР. У гуртку семінаристи В. Приходько, Г. Степура, К. Широцький (всі вони згодом стали відомими діячами національно-визвольних змагань, перші двоє – членами Української Центральної Ради) та інші читали заборонені владою книги – "Кобзар" Т. Шевченка, повісті Б. Грінченка, роман-хроніку "Люборацькі" А. Свидницького, поезії М. Старицького, писали власні вірші, оповідання, робили переклади, а Павло вміщував їх у редакційній ним і друкованій на гектографі нелегальній шкільній газеті "Проба сил", за що в грудні 1903 р. був відрахований із навчального закладу.

Вступив до офіцерської школи у Вільно (нині – м. Вільнюс), яку закінчив 1906 року у званні підпоручика і був направлений на Далекий Схід, де тривала російсько-японська війна (1904–1905). Однак не доїхав, оскільки війна закінчилася. Через це Луцький полк, в якому служив П. Богацький, передислокували у Ромни, а потім у Київ. Долучився до революційного руху, діяльності підпільної військової організації, через що в 1906 р. був заарештований, ув'язнений на п'ять з половиною місяців у в'язниці "Косий капонір" київської цитаделі і зрештою звільнений з армії. У 1907–1908 рр. здобував фах агронома у Київській політехніці (нині – Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського").

Редагував і видавав журнал "Хрін" (1908; вийшло одне число) та "Вістник культури і життя" (1913; також вийшов лише один випуск). Брав участь у виданні літературного альманаху "Терновий вінок" (1908), який формував нові національні, політичні, соціально-економічні та культурні завдання, що стояли перед українством. Друкувався в газетах "Рідний край", "Громадський голос" (Київ), журналі "Бджола" (Львів).

1909 року прийняв пропозицію відомого політичного і громадського діяча,

публіциста, класика української соціології Микити Шаповала (М. Сріблянського) і став співорганізатором та редактором літературно-наукового і громадсько-політичного журналу-місячника "Українська хата". Третім фундатором часопису став А. Товкачевський. У журналі публікували свої твори здебільшого молоді письменники – Христя Алчевська, В. Винниченко, М. Євшан, А. Животко, Г. Журба, О. Коваленко, Б. Лепкий, О. Олесь, М. Рильський, В. Свідзінський, П. Тичина, С. Черкасенко, Г. Чупринка, М. Яцьків, а також представники старшого покоління О. Кобилянська, М. Вороний. Їх залучав до участі в "Українській хаті" і підтримував як редактор П. Богацький. Друкував і власні оповідання й повісті ("Сонечко", "Помстилася", "Не доскочив", "Тільки правду дай!" та ін.), короткі рецензії, театральні замітки. У 1914 р., з початком Першої світової війни, царська адміністрація визнала журнал неблагонадійним і заборонила його випуск, а П. Богацького після арешту і ув'язнення вислала до Сибіру в Наримський край.

У березні 1917 року, одразу після падіння царської влади, П. Богацький повернувся в Україну і долучився до національно-визвольної боротьби. У квітні на першому Українському національному конгресі, що проходив під головуванням М. Грушевського, П. Богацького обрали секретарем. Згодом за рекомендацією Микити Шаповала призначений начальником (отаманом) київської повітової, а далі й столичної міліції. Воював проти більшовиків у складі корпусу Січових стрільців. Наприкінці квітня 1918 р., за гетьманату П. Скоропадського, був заарештований німецькою окупаційною адміністрацією і до листопада перебував у Лук'янівській в'язниці.

Після антигетьманського повстання і відновлення УНР згідно із законом Директорії УНР від 28 лютого 1919 р. очолив спецпідрозділ – Кіш охорони республіканського ладу. У складі корпусу Січових стрільців Кіш під його командуванням вів оборонні бої за Київ, Радивилів, Чорний Острів, відступаючи до Кам'янця-Подільського.

У 1919–1920 рр. перебував у Кам'янці-Подільському, тодішній столиці УНР – спершу, як отаман Коша охорони республіки, згодом, після відходу військ УНР за Збруч, отримав посаду архіваріуса Кам'янець-Подільського державного українського університету. За настановою ректора університету І. Огієнка рятував та упорядковував архівні документи губернських та урядових установ, окремі з них досліджував, публікував у місцевій пресі. Брав участь у громадському житті, зокрема – у роботі Подільської "Просвіти". Після від'їзду В. Чехівського головував у Кам'янецькому осередку Кирило-Мефодіївського товариства, вів боротьбу з "пименщиною" – наступом чорносотенних сил на чолі з єпископом Пименом на молоду українську церкву аж до видворення єпископа за межі Кам'янця-Подільського. Невдовзі, із поверненням українського війська, був призначений повітовим комісаром Кам'янецьчини, організовував життєдіяльність складного в політичному та господарському відношенні мікрорегіону. Як журналіст, співпрацював із газетами ("Слово", "Подільський шлях" та ін.), що виходили у Кам'янці

У листопаді 1920 р. разом зі штабом Головного отамана вимушено покинув Україну. Відтоді почався 42-річний період еміграційного життя П. Богацького. Спочатку у

Львові за завданням колишнього міністра внутрішніх справ Директорії УНР, журналіста за професією О. Саліковського організував видання журналу-місячника "Визволення", потім у Варшаві редагував газету "Українська трибуна".

1922 року на запрошення Українського комітету в Чехословаччині – важливого осередку культурно-національного життя українських емігрантів у цій країні, переїхав до Праги і до 1940 р. працював там у різних громадсько-політичних та наукових інституціях. Спочатку – у редакціях журналів "Нова Україна" (1922–1923), "Трудова Україна", був одним з організаторів і керівників "Селянської спілки". У 1923 р. разом з дружиною увійшов до складу Українського громадського комітету, був членом його управи, заступником голови і головою (1926–1929) Українського громадського видавничого фонду. Разом з тридцятьма відомими політемігрантами у 1929 р. підписав заяву – протест у зв'язку зі сфабрикованою справою "Спілки визволення України" й арештами в УСРР визначних діячів, через ЗМІ, у т. ч. часописи "Діло" (Львів), "Свобода" (Джерсі Сіті) поінформували світову громадськість про злочинні дії московського режиму.

У Празі П. Богацький розпочав активну наукову діяльність. Був учасником установчих зборів Українського історично-філологічного товариства (УІФТ, 1923), зініційованого професорами філософського факультету Українського вільного університету, став його дійсним членом. З утворенням Українського інституту громадознавства під керівництвом Микити Шаповала (1924 р., згодом Український соціологічний інститут (УСІ) у Празі) керував Кабінетом шевченкознавства. Об'єктом досліджень обрав історію літератури та її окремий напрям – шевченкознавство. Щороку робив огляд надрукованого в цій царині. Був не лише активним дослідником і натхненним пропагандистом творчості Т. Шевченка, а й палким його захисником. Ще 1911 року в "Українській хаті" видрукував повідомлення "Проект пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві", 1917 року у "Книгарі" опублікував статтю "Т. Г. Шевченко і княгиня Н. М. Репніна", у Празі – "Кобзар" (1926). За редакцією П. Богацького і В. Дорошенка в Празі побачили світ "Поезії Т. Г. Шевченка" (1930).

Щороку УІФТ відзначало Шевченкові дні і постійними доповідачами на зібраннях були академік ВУАН С. Смаль-Стоцький, Д. Антонович, Л. Білецький і П. Богацький. Зокрема 1925-го року П. Богацький виголосив доповідь "До історії критичного видання "Кобзаря" Т. Г. Шевченка". Того ж року на сторінках пражської "Нової України" побачила світ його наукова розвідка "Сучасний стан світового мистецтва". 1926 р., під час першого українського наукового з'їзду, у залі Карлового університету зробив доповідь "До історії видання "Кобзаря" Т. Шевченка". Видав книжку "Сьогочасні літературні прямуння" (1923).

Працюючи в УСІ, упорядкував і видав твори Г. Чупринки, перший том вибраного зі спадщини М. Драгоманова. За свої наукові здобутки в царині історії літератури Українським соціологічним інститутом був відзначений почесним званням доктора *honoris causa* в галузі соціології (1929). У ці ж роки став дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові.

В 1940 р., переїхавши до Німеччини, працював у редколегії "Українського вісника" (Берлін, 1943-1945), викладав історію української літератури в гімназії та вчительській семінарії в таборі переміщених осіб Міттенвальд (Баварія, 1945-1949).

Помітний слід залишив П. Богацький у бібліотечній і бібліографічній справі. Книга була важливим джерелом його фахового розвитку та наукових досліджень упродовж усього життя. Любов до книги перейняв від батька, який зібрав бібліотеку тогочасної літератури з комплектом "Подольских епархиальных ведомостей" и "Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета". Чималу бібліотеку цінної літератури мав і П. Богацький, комплект книг із неї навіть придбав Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова в Празі для своєї книгозбірні. Однак понад тисячу примірників із бібліотеки вченого з переїздом до Німеччини залишилися в Празі і їхня доля не відома. Працюючи в УСІ, завідував не лише Кабінетом шевченкознавства, а й бібліотекою установи, в якій бібліографував і каталогізував нові надходження. В Австралії збирав і очолював бібліотеку Австралійського відділення НТШ.

Досвід бібліографування набув, ще редагуючи журнал "Українська хата". У його випусках інформував читачів про нові видання, у шостому числі вмістив свою рецензію на твір В. Винниченка "Біля машини". 1918 року, перебуваючи у Лук'янівській в'язниці, на замовлення редакції журналу "Книгар", яка надсилала йому книжки, написав кілька десятків рецензій. Цей досвід бібліографічної праці був врахований керівництвом НТШ у Львові, яке, обравши П. Богацького своїм дійсним членом, визначило йому працю у складі Бібліографічної (Бібліологічної) комісії Наукового товариства імені Шевченка. Бібліографічні огляди і рецензії він публікував у виданнях НТШ, зокрема у 146-му числі "Записок НТШ" (1927) дав огляд україніки з чеського журналу "Casopis Ceskeho Muzeum".

У Кабінеті шевченкознавства відслідковував видання, що стосувалися життя і творчості Т. Шевченка, бібліографував їх, аналізував відповідні друки і публікував інформаційні огляди під назвою "Нове про Шевченка". До 100-річчя виходу першого видання "Кобзаря" підготував критично-бібліографічну монографію "Кобзар" Т. Г. Шевченка за сто років: 1840-1940" (Краків, 1942). Уклав бібліографію творів Г. Чупринки. У Празі, маючи повний комплект "Української хати", підготував ґрунтовну бібліографію журналу, подав абетковий список письменників і митців, що входили до автури цього часопису, розкрив їхні псевдоніми, криптоніми, зібрав повну бібліографію публікацій про часопис. Однак ця велика бібліографічна праця, що залишилася у Празі, не була опублікована і вважається втраченою, як і увесь його київський архів П. Богацького.

Зібрав і репрезентував шевченкознавчу колекцію друків для відділу україніки на виставці книжкової культури, організованій із нагоди IV Міжнародного конгресу (з'їзду) бібліотекарів і приятелів книги (Прага, червень-липень 1926 р.). Під впливом з'їзду 5 січня 1927 р. представники української еміграції в Празі провели установчі збори і створили Українське товариство прихильників книги (УТПК), яке протягом

1927-1934 рр. очолював С. Сірополко, у 1934-1942 рр. – В. Січинський. Як член УТПК від часу його створення П. Богацький плідно співпрацював з його бібліотечно-бібліографічною комісією, публікував рецензії та бібліографічні огляди, 1934 року у складі журі брав участь у підсумуванні конкурсу на кращу українську книжку, видану в світі. В УСРР друкувався в "Бібліологічних вістях".

П. Богацький реалізовував свій різнобічний таланти в освітній сфері. У 1939/40 навчальному році, працюючи з дружиною в українській гімназії у Модржанах неподалік Праги, вів заняття з пластової тематики і завідував гімназійним інтернатом.

Під час перебування в Німеччині розпочав роботу над "Малою літературною енциклопедією", про яку В. Січинський писав: "Це є оригінальна й дуже цінна літературна праця, що знайомить читачів з усіма явищами й стилями в літературі й подає короткі синтетичні відомості про українських письменників та цілу історію українського та світового письменства. "МЛЕ" особливо потрібна для українських шкіл та курсів на еміграції". Спільно з бібліографом Є. —Ю. Пеленським підготував бібліографічну працю "Шевченкіана в Велико-Німеччині за 1940-1941 рр." (1942), де відображено не лише книжкові видання творів Т. Шевченка а й повний перелік літературознавчих досліджень, окремі статті про життєвий і творчий шлях поета.

Ще з семінарських часів займався письменницькою працею. З 1906 року друкувався в альманасі "Терновий листок", часописах "Рідний край", "Громадський голос". Чимало оповідань та новел під псевдонімом "Як. Стоколос", криптонімом "П. Б." побачили світ в "Українській хаті". Наприкінці 1918 р. у видавництві "Грунт" вийшла збірка новел "Камелії", яку П. Богацький писав під час перебування в Лук'янівській в'язниці. 1920 року у Польщі почав писати повість "Під баштою зі слонової кості" (опублікована у 1923 р. в Берліні). Видав також есе "Сучасний стан світового мистецтва (Прага, 1924), "На шляху до освіти" (Берлін, 1941), автобіографічні повісті "Мій дім, мій край, моє життя", "На горбах Поділля", "З пережитого. Спогади" та ін.

1949 року у 66-річному віці П. Богацький вимушено покинув Європу, разом із сім'єю перебравшись до Австралії. Заради виживання родини в нових умовах, зменшив собі вік на 10 років, щоб працевлаштуватися на сталеварні в Тірулі. Невдовзі налагодив контакти з українською діаспорою Австралії і брав активну участь в її громадській та науковій роботі. Був фундатором Української громади у Вуллонг'онгу (згодом визнаний її почесним членом), співпрацював з редакцією українськомовної "Вільної думки" (Сідней), публікував рецензії, бібліографічні огляди україніки, оповідання і повісті. Співзасновник НТШ в Австралії (1950), з травня 1953 р. його дійсний член (відділення Філологічної секції). В Австралії завершив роботу над "Малою літературною енциклопедією". Упорядкував книгу власних та Микити Шаповала і А. Животка спогадів "Українська хата 1909-1914 рр." (1955), що містить не лише докладні відомості про часопис, а й огляд історії української журналістики у викладі П. Богацького.

Багато зробив для популяризації наукового та письменницького доробку П. Богацького його син Левко – активний діяч громадського руху української діаспори в

Австралії, 1994 року в "Альманаху" українського часопису "Вільна думка" вмістив нарис "Павло Богацький". Видав батькову "Малу літературну енциклопедію" (Сідней, 2002). Зібрав, упорядкував і за підтримки Фундації українознавчих студій опублікував значний за обсягом науково-літературний спадок свого батька ("Архіви". Сідней, 2003), до якого увійшли епістолярій, повісті, маловідомі літературознавчі статті, низка розвідок про життєвий шлях вченого, власні спогади, бібліографія творів. Л. Богацький прагнув донести до України раніше заборонені праці батька, поіменованого в радянські часи "українським буржуазним націоналістом", інформацію про його життя і творчість. Побував у Києві, зав'язав контакти з відомим літературознавцем і бібліографом Ф. Погребенником, віддав йому чимало листів прихильників батькового таланту з дозволом на опублікування, частину батькового архіву передав Національному музеєві Тараса Шевченка та Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, копії документів, зокрема рукопис "Малої літературної енциклопедії" – Одеській національній науковій бібліотеці, чимало матеріалів отримали літературознавець В. Мацько, історик-краєзнавець В. Прокопчук. У Шевченковому музеї в Києві була розгорнута виставка творів П. Богацького, проведено вечір, в якому брав участь син Левко Павлович і його дочка Марія.

П. Богацький, ім'я якого довгий час замовчувалося в СРСР і він був майже невідомим, повернувся в Україну з "Енциклопедією українознавства", "Енциклопедією української діаспори", де його життю і діяльності присвячені змістовні гасла, та з іншими виданнями. Його доробок аналізували в Австралії дослідники Р. Микитович, С. Радіон, І. Рибчин. У 1990-х роках Ф. Погребенник опублікував оповідання "Чесний робітник" (у журналі "Дзвін") та кілька своїх літературознавчих розвідок про творчість письменника. За сприяння В. Прокопчука побачив світ невеликий екскурс П. Богацького з проблем етики "Привітання та його історія", наукова інформація про його життя і наукову діяльність репрезентована в монографії "Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років ХХ – початку ХХІ ст." та низці наукових і науково-популярних статей, опублікованих в Україні та Австралії. 2016 року в Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. Івана Франка відбулася всеукраїнська наукова конференція "Творчість Павла Богацького в контексті української літератури ХХ ст.". Постаттю П. Богацького зацікавився директор Хмельницького обласного літературного музею, член НСПУ В. Горбатюк, присвятивши своєму землякові романи "Слово і меч" (2013) та "Листи забутого життя" (2023). У музеї зберігається значна частина документів і матеріалів, надісланих Л. Богацьким із Австралії в Дунаївці та Хмельницький. У музеї Нестеровецької гімназії на Дунаєвеччині створено куток про життя й патріотичний внесок у незалежність України національно відданої родини священника О. Богацького, жорстоко нищеної тоталітарним режимом.